

ОБРАЗНО-ЦІННІСНІ МЕТАФОРИ В БРИТАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Соціально-політичні та економічні зміни у світовій спільноті спричинили протягом останніх десятиліть істотні зміни мовної ситуації. Сучасні засоби масової інформації, а також зразки художньої літератури і публіцистики втілюють ті динамічні процеси, що характеризують мовну ситуацію, віддзеркалюють ознаки мовної особистості сьогодення. Відповідно, актуальність нашого дослідження визначається необхідністю дослідження метафор концепту ВЛАДА для осмислення однієї з низки змін, які сьогодні відбуваються в мові.

Аналіз джерел і публікацій. Образно-ціннісні метафори у своїх працях досліджували різні вітчизняні і зарубіжні науковці:

В. Карасика, І. Колегаєвої, В. Красних, О. Кубрякової, М. Макарова, Ю. Степанова, І. Шевченко, О. Морозової та ін.

Формулювання цілей статті. У нашому дослідженні ми виділили три основні цілі:

- 1) дослідження метафор на базі британських літературних творів;
- 2) розгляд сутності образно-ціннісних метафор, їх особливостей;
- 3) характеристика окремих зразків вживання і тлумачення окремих образно-ціннісних метафор в британському газетному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу фактичного матеріалу дають підстави стверджувати, що образно-ціннісний складник концепту ВЛАДА реалізується на підґрунті конвенціональних та образних метафор. Конвенціональні метафори репрезентовані вільними та фразеологічними словосполученнями із зв'язаним значенням одного з компонентів, що побудовані на ґрунті денотата імені концепту або членів його синонімічного ряду. Образні метафори подані образно мотивованими словами та ідіомами, структурованими за участі предметного, подієвого, абстрактного або полімотиваційного гештальтів, що лежать у підґрунті метафори або взаємодії метафори та метонімії [1; с. 12].

Конвенціональні метафори репрезентують владу як нечленований феномен і поділяються на об'єктні, суб'єктно-об'єктні, суб'єктно-об'єктно-суб'єктні та суб'єктні в залежності від кількості та семантичних ролей акантів предметно-референтної ситуації влади, яку вони відображають: в ситуації, репрезентованій об'єктними, суб'єктно-об'єктними та суб'єктно-об'єктно-суб'єктними метафорами, влада є об'єктом дії, а в ситуації, репрезентованій суб'єктними метафорами, – суб'єктом дії. За способом концептуалізації влади усі ці метафори є онтологічними.

Спектр конвенціональних метафор влади залучає такі кореляти, як неспецифікований об'єкт (володіння, відчуження, бажання, трофей), матеріальний об'єкт/феномен, сприйманий органами чуття й вичленований у просторі за його фізичними характеристиками, зокрема, артефакт (механізм, гужовий транспорт, архітектурна споруда, інструмент), контейнер, пункт призначення (точка у просторі), керований динамічний ресурс, що піддається кількісному перерозподілу, жива істота. За певних контекстуальних умов об'єкт володіння, об'єкт бажання та трофей також можуть мислитися як керований динамічний ресурс.

Образні метафори переважно позначають складники владних відносин: суб'єктів/об'єктів влади, їхні дії/стан або атрибути.

Номінації, що позначають вірогідних суб'єктів та об'єктів влади, залучають окремі слова й фразеологізми із зв'язаним значенням одного з компонентів, що спираються на предметний денотат (соціально-телеологічний або гендерний), та образні слова й ідіоми, що структуровані на підґрунті полімотиваційного гештальта за взаємодії метафоричного абстрактного уявлення з метафоричним/метонімічним предметним або подієвим образом.

Абстрактне уявлення становить джерело структурної метафори, репрезентуючи суб'єкта/об'єкта соціально-культурної реальності у термінах фізичної реальності (відповідно, таких фізичних характеристик, як великий розмір/ сила/ первинність/ могутність та маленький розмір/ пасивність), й уподібнюючи об'єкта влади антиподу чогось доброго, що не заслуговує на позитивну оцінку, або орієнтаційної метафори на підґрунті асоційованих з

суб'єктом/об'єктом влади просторових орієнтирів 'верх' та 'низ'/ 'поза межами' [4; с. 501].

Предметний образ є джерелом онтологічної метафори, уподібнюючи суб'єкта/об'єкта влади, відповідно, особі соціально-телеологічної категорії із висхідним/низхідним векторами престижності: короля, королеви, принца, кардинала тощо та бродяги, а також об'єкта влади – артефакту: ляльці, килимку для витирання ніг, дрібній монеті.

Подієвий образ, який, як правило взаємодіє з метонімією, що дозволяє концептуалізувати суб'єкта/об'єкта влади у термінах асоційованих з ними дій – каузативних фізичних та некаузативних ментальних, – становить підґрунтя структурної метафори.

У полімотиваційному образному складнику аналізованих номінацій метонімія переважно спирається на предметний образ, що відіграє у структурі значення номінацій роль символу влади (найбільш поширеним джерелом метонімії є артефакти-символи трон та рука) [5; с. 256].

Номінації, що концептуалізують дії суб'єкта/стан об'єкта влади залучають дієслівні ідіоми, структуровані на підґрунті полімотиваційного гештальта за взаємодії, переважно, структурної метафори та метонімії.

Структурна метафора, спираючись на подієвий образ ситуації з одним або двома актантами (агенсом й пацієнсом), відповідно, уподібнює здійснення владного впливу суб'єктом некаузативним й каузативним фізичним чи соціальним діям, а стан об'єкта влади – фізичному стану.

У формуванні значення дієслівних ідіом беруть участь предметний образ та абстрактне уявлення. Предметний образ метонімічно репрезентує атрибути суб'єкта влади на підґрунті артефактів-(квазі)символів, найбільш поширеними з яких є трон, корона, поводи, кермо, а також таких частин тіла людини, як рука, що відіграє роль символу влади, великий палець руки, п'ята тощо, що репрезентують ресурси впливу суб'єкта влади, й вуха, волосся, коліна тощо, що репрезентують атрибути об'єкта влади. Крім того, предметний образ уподібнює об'єкта влади футбольному м'ячеві, іграшці, ляльці-маріонетці тощо на підґрунті онтологічної метафори. Абстрактне уявлення є джерелом

уподібнення соціальної вагомості фізичній вазі на підставі структурної метафори.

Крім структурної метафори у структурі значення дієслівних ідіом задіяна орієнтаційна метафора, закорінена у просторовому орієнтирі ‘низ’, що вказує напрямок дій суб’єкта влади стосовно об’єкта.

Номінації, що концептуалізують атрибути суб’єкта/об’єкта влади, залучають ад’єктивні та адвербіальні ідіоми сформовані за участі структурної або орієнтаційної метафор, а також полімотиваційного образного складника, що задіює метафору та метонімію. Метонімія спирається на предметний гештальт, що відіграє у структурі значення ідіом роль (квазі)символа влади [2; с. 327].

Метонімія спирається на предметний образ таких артефактів, як сідло, кермо, мотузки тощо, що відіграють у структурі значення ідіом роль (квазі)символів ресурсів влади. Деякі ідіоми концептуалізують атрибути суб’єкта/об’єкта влади та підставі орієнтаційної метафори, закоріненої, відповідно, у просторових орієнтирах ‘верх’/‘низ’.

Оцінка референтів аналізованих метафоризованих номінацій залежить від емпатії суб’єкта дискурсу. Об’єктивно суб’єкт влади (його дії/атрибути) заслуговує на позитивну раціональну телеологічну оцінку ‘ефективно’ як такий, що є успішним, конкурентним, володіє певними ресурсами впливу тощо, а об’єкт (його дії/стан/атрибути), відповідно, – на оцінку ‘неефективно’ як невдаха, позбавлений будь-яких ресурсів владного впливу. Проте, ця оцінка реалізується за умови, що референт номінації знаходиться у комунікативному фокусі висловлювання, тобто мета мовця полягає у кваліфікації референта. У відповідності з емпатією мовця, референти таких номінацій можуть набувати й негативної раціональної етичної оцінки ‘неприпустимо’, як такі, що порушують етичні норми, утилітарної ‘корисно’, орієнтованої на інтереси індивіда, сенсорної ‘приємно’ [3; с. 194].

Наявність у структурі значення образних номінацій гештальта дозволяє їм реалізувати свій емотивно-оцінний потенціал, що може актуалізуватися в діапазоні ‘схвалення’ – ‘нейтральне ставлення’ – ‘більш/менш інтенсивне

несхвалення' – 'зневага' до референта в залежності від емпатії мовця, що втілюється у контексті дискурсу.

Висновки. Таким чином, метафоризовані номінації, що позначають вірогідних об'єктів влади, залучають окремі слова й фразеологізми із зв'язаним значенням одного з компонентів, що спираються на *предметний денотат* (соціально-телеологічний або гендерний), та образні слова й ідіоми, що структуровані на підґрунті *предметного* (артефакту: ляльки, килимка для витирання ніг, дрібної монети; особи певної соціально-телеологічної категорії: бродяги), *абстрактного* (уявлення про *нікчемність* як *протилежність добра* або просторових орієнтирів *низ* та *поза межами*) та *полімотиваційного гештальтів* (за взаємодії *предметного образу* тварини чи особи соціально-телеологічної категорії із спадним вектором престижності та *абстрактного уявлення* про *малий розмір*, *пасивність* і просторового орієнтиру *низ*).

Предметний гештальт складає підґрунтя *онтологічної метафори*. *Абстрактний гештальт* становить джерело *структурної метафори*, репрезентуючи об'єкта соціально-культурної реальності у термінах фізичної реальності (на підставі абстрактного уявлення про *нікчемність* як *антипод добра*, а також такі фізичні характеристики, як *малий розмір* й *пасивність*) або *орієнтаційної метафори* (на підґрунті просторових орієнтирів *верх* та *поза межами*).

У структурі значення образних номінацій, сформованих за участі подієвого гештальта, метафора взаємодіє з *метонімією*, що концептуалізує об'єкта влади на підставі асоційованої з ним негативної ментальної дії.

Оцінка референтів аналізованих метафоризованих номінацій залежить від емпатії суб'єкта дискурсу. Об'єктивно референт таких ідіом заслуговує на негативну раціональну *телеологічну* оцінку *неефективно* як невдаха, позбавлений будь-яких ресурсів владного впливу. Присутність в образному складнику ідіом гештальта дозволяє актуалізувати їхній емотивно-оцінний потенціал. Цей потенціал актуалізується у дискурсі за наявності емпатії мовця, що поміщає референта у комунікативний фокус висловлювання, і дає йому негативну характеристику. Емотивно-оцінний потенціал таких номінацій

реалізується в діапазоні *нейтральне ставлення – більш менш інтенсивне несхвалення – зневага* до референта в залежності від емпатії мовця, що реалізується у контексті дискурсу.

Література:

1. Белова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Іноземна філологія”. – 2002. – Вип. 32-33. – С. 11-14.

2. Чорновол-Ткаченко О.О. Специфіка вербалізації понятійної, образної та ціннісної інформації у структурі концепту ВЛАДА // Каразінські читання: Людина. Мовпа. Комунікація: Матеріали VI Міжнародної наукової конференції. – Харків: Вид-во Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2006.– С. 327-329.

3. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія “Романо-германська філологія”. – 2006. – № 725. – С. 192-195.

5. Davidson D. What metaphors mean // Pragmatics. – N.Y., Oxford: Oxford Un-ty Press, 1991. – P. 495-506.

6. Fernando Ch. Idioms and idiomaticity. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 256 p.